

Tipográfia régtől fogva

A NAGYVÁRADI NYOMDÁSZAT 450 ÉVES TÖRTÉNETE

Varga Bernadett PhD

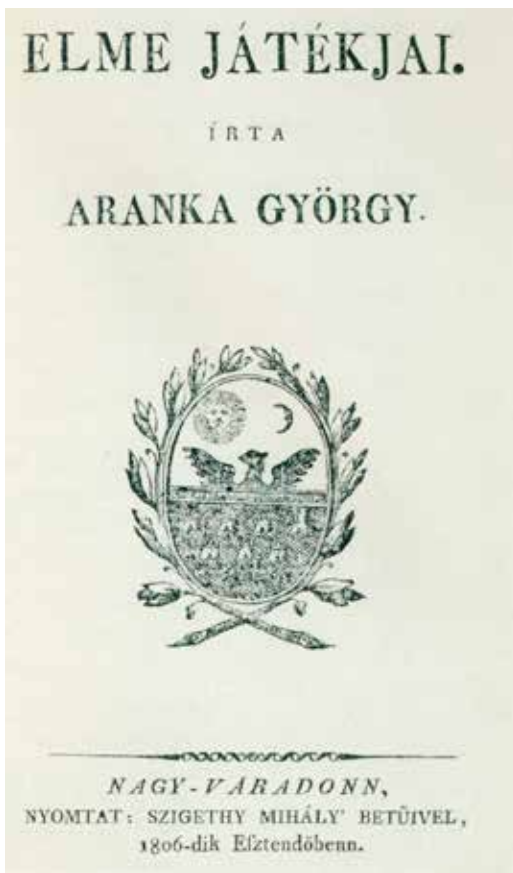
Országos Széchényi Könyvtár

Öt tanulmány, öt szerző, 275 színes illusztráció, 450 év – így írható le számokkal a nagyváradi nyomdászat történetének bemutatására vállalkozó díszalbum. A kiadványt bátran nevezhetjük hiánypótlónak, hiszen a témáról mindmáig nem készült illusztrált kötet, sőt Naményi Lajos legutóbbi monografikus igényű összegzése is már 115 éves.

A Boka László és Emödi András által szerkesztett kötet 1565-től, az első hiteles forrásból ismert nyomda működésének kezdetétől a második világháborúig vizsgálja Nagyvárad nyomdatörténetét, s rajzolja meg kiemelkedő alakjainak eddig sokszor még feltáratlan életművét.

Elsőként Bánfi Szilvia mutatja be a legkorábbi éveket, azaz a két úttörő tipográfus, európai mércével mérve is jelentős szakembernek számító Raphael Hoffhalter és fia, Rudolf váradi működését és kiadványait. Ezt követi V. Ecsedy Judit tanulmánya, amely a nyomda Szenci Kertész Ábrahám neve által fémjelzett virágkorát helyezi középpontba. 1639-től működött Váradon az a tipográfia, amelynek létrehozását Bethlen Gábor fejedelem öccse, Bethlen István adománya tette lehetővé. A nyomdaalapítás célja az időközben hiánycikké vált magyar nyelvű biblia újbóli – a „hajlott idejű” lelki tanítók „homályos szemeire” tekintettel jól látható, nagyméretű betűkkel való – kinyomtatása volt. A feladatot végző nyomdász, Szenci Kertész Ábrahámot tipográfiai igényessége és tudatos szöveggondozó tevékenysége az egész magyarországi nyomdászattörténet egyik legkiemelkedőbb alakjává tette. A tanulmányból többek közt az is kiderül, miért készült a nyomda leghíresebb nyomtatványa, a *Váradi Biblia* két különböző címlappal.

Később a város 18. századi kulturális életében már a katolikus főpapi befolyás vált meghatározóvá. A papi szeminárium mellett hat évtizedig (1740/1744–1804) üzemelő nyomdáról szól Emödi András sok új levéltári forrást bevonó,

igen részletes írása. A szemináriumi nyomda elindítása Csáky Miklós püspök nevéhez fűződik, fénykora pedig 1771 és 1786 közé tehető, amikor Bálint Ignác János volt a bérelője. Emödi András az egymást váltó nyomdavezetők bemutatásán túl az ebben az időszakban született több mint 350 – elsősorban a helyi egyházi és oktatási intézmények igényeit kielégítő – kiadványt is görcső alá veszi, így képet kapunk azok átlagos terjedelméről, formátumáról, nyelvi és tartalmi jellemzőiről, szerzőiről és a példányszámok alakulásáról is.

A 19. századra vonatkozóan a szerkesztők rendhagyó módon Naményi Lajos (1868–1905) történész *A nagyváradai nyomdászat története* című 1902-ben megjelent munkájának negyedik fejezetét közlik (bőséges képanyaggal kiegészítve), ugyanis ennél leírás előző óta sem született a korszakról. Olyan nyomdászok vitték ekkor tovább magánvállalkozásban a szemináriumi nyomdát, mint Gottlieb Antal Ferenc és a Tichy-dinasztia, akiknek a sajtója alól került ki 1862-ben az első nagyváradai lap *Bihar* címmel. Nem feledkezhetünk meg továbbá Hügel Ottó, Laszky Ármin, Láng József Lipót, a Szigligeti nyomda, valamint a Szent László nyomda működéséről sem, hiszen ezek a kiadóként is funkcionáló műhelyek tették lehetővé olyan lapkiadók tevékenységét, mint Fehér Dezső, akinek *Nagyváradai Napló* című lapjánál dolgozott például Ady Endre is.

Azokat a történeteket, amikhez Naményinek nem lehetett még kellő perspektívája, a kötet

utolsó egysége elemzi. Boka László tanulmánya a 20. század első felének nyomdászat-történeti körképét tágabb művelődés- és kortörténeti keretben vázolja fel, amelyben a meghatározó cezúrát a „nagy háború” vége jelenti. Nagyvárad a 19. század végétől az első világháború befejezéséig tartó időszakban korszerű polgárvárossá, irodalmi, művészeti centrummá nőtt, egyszerre volt tradicionálisan ősi és forradalmian modern. A társadalmi és politikai közélet színterei ekkor részben áthelyeződnek a napilapok és egyéb sajtótermékek világába, ráadásul a civil egyletek és körök vagy éppen a város által létrehozott intézmények tevékenysége, olvasóigénye is jelentős nyomdaipari fellendülést hozott. Ezekon kívül a hivatali nyomtatványok, a reklámcélú anyagok (plakát, szórólap) adták a nyomdák létjogosultságát. A 20. század első négy évtizedében 30-32 hosszabb-rövidebb ideig működő helyi nyomdáról tudunk, ezek közül a legjelentősebbek Laszky Ármin, Láng József, Sonnenfeld Adolf (később Gusztáv) tipográfiája és a nagyváradai káptalanak az egyházmegyei papsággal együtt alapított Szent László nyomdája. Jellemző, hogy szinte valamennyi fontos nyomda vállalkozáshoz társult egy-egy napilap (ezeket a tanulmány részletesen bemutatja), így a nyomdatulajdonosok egyben hírlapkiadók is voltak, valamint egyszerre bírtak gazdasági, kulturális és politikai befolyással. (Ez alól kivétel az egyébként legprosperálóbb, igen széles termékpalettával bíró Sonnenfeld-nyomda, amelynek papírkereskedésből, nyomdából és könyvkötészetből álló cég-együttese országos jelentőségre tett szert a vizsgált időszakban.) 1919 után, az impériumváltás nehéz időszakában aztán intézmények szűntek meg, egyházi, kulturális, tudományos, gazdasági és egyéb kötelékek szakadtak meg, s mindez a nyomdaiparra is hatással volt. A román hatalom

Könyv- és műnyomda Papír nagykereskedés Számozott Ellenőrzési- és menetjegyek gyártása 10módkben és tekercsekben. Tömöntöde Litographia. Vonalzó intézet Nyomtatvány raktár		
Alapítattott: 1859.	Sonnenfeld Adolf, Nagyvárad	Telefon: 62. szám.

alá került városba 1921–1922-től fokozatosan tért vissza a kulturális, s vele részben a nyomdai élet. Bár Nagyvárad lassan határ menti kisvárossá degradálódott, megmaradt benne a polgári öntudat és művészetek iránti fogékonyság. Az összmagyar kultúra számára is meghatározó művészi csoportok (pl. a Szigligeti Társaság) és alkotók (Ligeti Ernő, Szabó Dezső, Somlyó Zoltán stb.) dolgoztak itt. A nyomdák működése szorosan összefügg mindezzel. A két világháború közt a mintegy 32 ismert nyomdában 147 időszaki kiadvány, valamint 582 könyv látott napvilágot. A legtevékenyebb ebben az időszakban a Kálvin Nyomda, a Sonnenfeld Adolf Rt., a Nagyváradai Napló Rt. és a Szent László Könyvnyomda voltak. Különösen jelentős ezek közül Sonnenfeld-dinasztia tipográfiája, amely a váradai nyomdák zászlóshajójának számított. Boka László tanul-

mányának egyik újdonsága az erről szóló rész, hiszen nem került még sor e fontos nyomda történetének monografikus feldolgozására. Bizonyára nem véletlen, hogy ehhez a vállalathoz kapcsolódik az album borítójának képválasztása is.

A kutatók és laikusok számára egyaránt haszonnal forgatható kötet nagy erénye továbbá, hogy a tanulmányokat igen gazdag képanyag kíséri, melyek közül több nyomtatvány és kortörténeti dokumentum most első alkalommal került publikálásra.

Tipográfia régtől fogva

A nagyváradai nyomdászat 450 éves története

Szerk. Boka László, Emődi András,
Bp., OSZK–Argumentum, 2016.

160 oldal; ISBN 978 963 200 662 8
3900,- Ft

